

РИЗИК В ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бондаренко А.Ф., к.т.н., Українська академія банківської справи

Відразу ж зазначимо, що ситуацій без ризику не буває. Може статися так, що у розробку новачок вкладаються кошти, які не відшкодовуються внаслідок несприятливої кон'юнктури ринку. Або навпаки, зразки нової техніки користуються підвищеним попитом, який повністю не задовольняється, внаслідок чого втрачається частка прибутку. Отже, розробка нової техніки – типова ситуація з ризиком. Якщо, наприклад, фірма виробляє товар, попит на який наперед невідомий, навіть якщо відомі ціни та витрати на виробництво, очевидними є ризик або неотримання прибутку у разі обсягу виробництва меншого від попиту, або невиправданих витрат у протилежному випадку.

Побіжний огляд ситуацій, які ототожнюються в нашій уяві з ризиком, дає змогу підійти до формування моделі ризику. В цьому складному та тонкому питанні можна відштовхуватися від протилежного – помітити та зафіксувати умови, без яких ситуація не ототожнюється з ризиком. Тобто йдеться про необхідні умови ризику, набір котрих є корисним для формування моделі ризику.

Насамперед, ризик виникає лише тоді, коли має місце невизначеність, відсутність вичерпної інформації щодо умов прийняття рішень. Якщо все відомо – ризик відсутній. Тільки при багатоваріантності майбутнього, за наявності елементів непередбаченості можна говорити про наявність ризику. Невизначеність – стрижень ризику, але ж її слід розуміти як наявність неповної інформації про умови прийняття рішень, а не її відсутність.

Варто погодитись із твердженням угорських економістів про те, що наявність ризику є певною ознакою зрілості економіки, її розвинутості. В економіці з низьким рівнем виробництва на душу населення траєкторія її розвитку практично детермінується стратегією виживання, суворою необхідністю забезпечення мінімальних потреб населення. Якщо ж відсутні альтернативи рішень, то відсутній і ризик. Отже, ризик може існувати лише за умови можливості активного керування, управління, прийняття рішень.

Ринок, перш за все, віддзеркалює економічну свободу підприємців. Над останніми можуть височіти лише закони і передбачувані ними обмеження. Державне регулювання за умов ринку зводиться переважно до встановлення норм здійснення підприємництва і податкової системи. Решта визначається виробником і споживачем. При цьому кожен з них намагає-

ться встановити такі економічні відносини, які б забезпечували для нього певні вигоди.

У процесі освоєння підприємницької діяльності кожному підприємцю доведеться мати справу з невизначеністю і певним ризиком. Це об'єктивний процес, зумовлений особливостями ринкової системи господарювання. Тому головним правилом поведінки підприємця має бути: не уникати ризику, а передбачити його, намагаючись зменшити до мінімально можливого рівня негативні наслідки.

Ризик як базове, вихідне поняття – це загроза виникнення збитків (витрат).

Господарським (підприємницьким) прийнято вважати ризик, що виникає у будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції (послуг), їх реалізацією, комерцією і фінансовими операціями, здійсненням науково-технічних і соціально-економічних проектів.

Отже, підприємницький ризик можна тлумачити як небезпеку потенційно можливої, вірогідної втрати ресурсів, або ж як недоодержання доходу у порівнянні з варіантом, орієнтованим на раціональне використання ресурсів у процесі певного виду підприємницької діяльності. Інакше кажучи, ризик – це загроза того, що підприємець матиме втрати (збитки) у вигляді додаткових витрат понад передбачених прогнозом, програмою його дій, або ж отримає доходи нижчі за ті, на які він сам розраховував.

Втрати, котрі можуть виникнути у підприємницькій діяльності, доцільно розділити на:

- матеріальні – не передбачені додаткові втрати (прямі втрати) майна, продукції, сировини, енергії тощо;
- трудові – втрати робочого часу, зумовлені випадковими, непередбаченими обставинами;
- фінансові – прямий вид грошових збитків, які спричинено непередбаченими платежами, штрафами, додатковими податками, втратою коштів і цінних паперів тощо;
- втрати часу – існують тоді, коли процес підприємницької діяльності здійснюється повільніше, ніж намічалось, пряма оцінка таких втрат ведеться у годинах, днях, тижнях, місяцях запізнення щодо отримання очікуваного результату;
- спеціальні види втрат – існують у вигляді завданої шкоди здоров'ю і життю людей, оточуючому середовищу, іміджу підприємця, а також внаслідок інших несприятливих соціальних і морально-психологічних умов життя і діяльності. Ці види втрат

звичайно дуже важко визначити у кількісному, і тим більше у якісному значенні.

Структура втрат залежить від виду підприємницької діяльності:

А. Втрати у виробничому підприємстві – це зниження обсягів виробництва (через вплив різних чинників); зниження цін через зменшення попиту, цінову інфляцію; перевтрата матеріальних ресурсів – матеріалів, сировини, палива, енергії; перевтрата наміченої величини фонду оплати праці; підвищення відрахувань і податків; втрати через стихійне лихо тощо.

Б. Втрати у комерційному підприємстві – це несприятлива зміна закупівельних цін, непередбачене зниження обсягу закупівлі, втрата товарів у процесі його обігу (транспортування, зберігання), підвищені втрати обігу порівняно з визначеними; зниження обсягів реалізації через падіння попиту і цін на продукцію.

В. Втрати у фінансовому підприємстві. Фінансове підприємство – це по суті теж комерційне підприємство, але товаром тут є гроші, цінні папери, валюта. І все ж таки, при оцінці фінансового ризику враховують окремі специфічні чинники – неплатоспроможність, зміну курсу грошей і валюти, обмеження валютно-грошових операцій тощо.

Характерними зонами ризику виступають:

- безризикова зона, у якій втрати не очікуються, тобто втрати нульові або від'ємні;
- зона допустимого, у межах якої підприємство зберігає свою економічну доцільність, тобто
  - втрати мають місце, але вони менші за очікуваний прибуток;
  - зона критичного, у межах якої можливі втрати (збитки) перевищують величину очікуваного прибутку, аж до величини повної розрахункової виручки;
  - зона катастрофічного, де втрати за величиною переважають критичний рівень, а за максимумом можуть досягти величини, що дорівнює майновому стану підприємця.

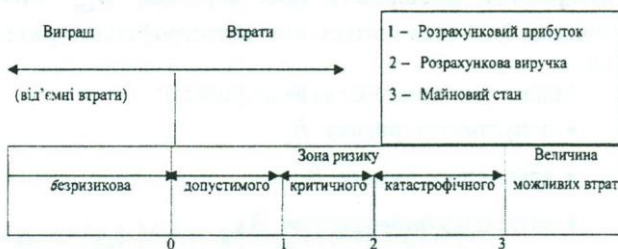

Рис. 1 Зони ризику

Далі проведемо оцінку ризику за характерними точками кривої розподілу ймовірності втрати прибутку (доходу).

Характерні точки типової кривої:

- Перша точка ($\Delta PP = 0$ і $B = B_p$) визначає ймовірність нульових втрат прибутку. Відповідно до прийнятих припущень ймовірність нульових втрат максимальна, хоча звичайно і менша одиниці.

- Друга точка ($\Delta PP = PP$ і $B = B_g$) характеризується величиною можливих втрат, що дорівнює очікуваному прибутку, тобто повною втраченою прибутку, ймовірність якої дорівнює B_g .

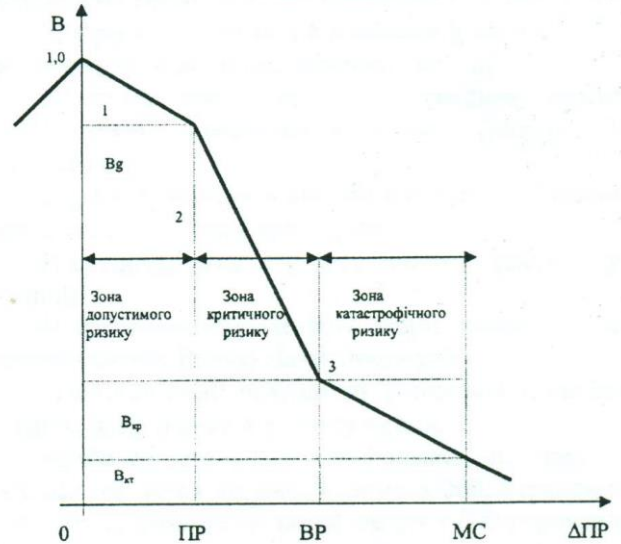

Рис. 2 Ймовірність виникнення певного рівня втрат прибутку

Точки 1, 2 є граничними, і визначають положення зони допустимого ризику.

Третя точка ($\Delta PP = ВР$ і $B = B_{кр}$) визначає відповідну величину втрат, що дорівнюють розрахунковій виручці $ВР$. Ймовірність таких втрат дорівнює $B_{кр}$.

Точки 2; 3 визначають межі зони критичного ризику.

Четверта точка ($\Delta PP = МС$ і $B = B_{км}$) відображає витрати, що дорівнюють майновому стану $МС$ підприємця, ймовірність яких дорівнює $B_{км}$. Між точками 3 і 4 знаходиться зона катастрофічного ризику.

Маємо такі показники (ймовірності):

- допустимого ризику B_g ;
- критичного ризику $B_{кр}$;
- катастрофічного ризику $B_{км}$.

Границі значення: $K_z = 0,1$; $K_{кр} = 0,01$; $K_{км} = 0,001$, тобто 10, 1, 0,1 %.

Не варто здійснювати підприємницький інноваційний проект, якщо в 10 випадках із 100 можна втратити весь прибуток, в одному випадку зі 100 – виручку, і хоча б у одному випадку з 1000 втратити майно.

Важливими способами (методами) побудови кривих ризику слід вважати:

- статистичний, завдяки якому вивчається статистика втрат, які мали місце в аналогічних видах

підприємницької діяльності, встановлюється частота певних рівнів втрат;

- експертний (метод експертних оцінок) – спосіб реалізується шляхом обробки поглядів досвідчених підприємців або спеціалістів, і визначення середніх значень експертних оцінок;

- розрахунково-аналітичний спосіб базується на теоретичних уявленнях. Але варто зазначити, що прикладні математичні методи оціночних розрахунків виробничого, комерційного та фінансового ризиків поки що не створені. Зараз добре

розроблена прикладна теорія ризику стосовно страхового та ігрового ризиків.

Можливими шляхами зменшення ступеня ризику є:

- високий професіоналізм і компетентність підприємців (господарників);
- функціонування збалансованого правового поля підприємницької діяльності;
- висока якість і обґрунтованість бізнес-планів.

Література

1. Балабанов И. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? – М.: Финансы и статистика, 1995. – 383 с.
2. Бланк И. Инвестиционный менеджмент. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. – 448 с.
3. Покропивний С, Новак А. Ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності: Збірник навчально-методичних матеріалів. – К.: КНЕУ, 1997. – 18 к/с.
4. Райзберг Б. Предпринимательство и риск. – М.: Знание, 1992. – 64 с.
5. Ястремський О. Основи теорії економічного ризику. – К.: Артк, 1997. – 248 с.

Summary

The aim of the article is to clear up the meaning of the innovation and investment risks from the point of their nature, structure, estimation and the ways of their reducing.

Бондаренко, А.Ф. Ризик в інноваційно-інвестиційній діяльності [Текст] / А.Ф. Бондаренко // Вісник Української академії банківської справи. - 1999. - №1. - С. 30–32.